

Min Viktor Rydberg

Kära Smålandsakademiker, kära Rydbergsvänner!

Ingen svensk diktare inger en sådan respekt som Viktor Rydberg. Det finns goda skäl för det. Han hade en så märklig bana den där Jönköpingsgrabben som blev moderlös vid fem års ålder och vars svårmodige far i sin sorg blev ett fall för fattigvården. Detta maskrosbarn blev mot alla odds sin tids lärdeste och mångsidigaste kulturpersonlighet, trots att han i motsats till oss överläggare bara fick ett par månaders skolning i Lund. Inte så lite av sin lärdom skaffade han i och för tidningar som *Jönköpingsbladet* och *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*. Han har skrivit lärda verk i nästan alla ämnen: teologi, kulturhistoria, språkvetenskap, konstpsykologi, mytologi, filosofi, ja, till och med i fysik. Få har som han präglat ett långt tidsavsnitt som opinionsbildare. Det tog ingalunda slut med hans död vid 66 år ålder 1895.

Men mest vid liv är han ändå som diktare, också där med stor bredd, flitig som skapare av romaner, essäer och dikter. Han borde stå långt fram i kön för att få en fullständig upplaga av sina skrifter, nu när Bellman fått sin, och Strindbergs är långt på väg liksom Almqvists.

Respekt alltså, stor respekt!

Men kanske ska man inte bara ha respekt för en diktare. Då finns det risk för att läsaren blir alltför högaktningfull, placerar hans böcker på finhyllan och mest bara umgås med dem när man dammar. Det är en särskild fara för oss som dammar alldeles för sällan.

Rydberg ska alltså sättas i bruk. Det ställer det särskilda kravet att bryta igenom respekten och göra Rydberg levande. Ska man rentav bli så personlig att man talar om Viktor? Jag tar i alla fall ett steg i den riktningen och talar om min Rydberg. Det är förstås inte så att jag äger honom. Jag vill bara peka ut min väg till honom, en krokig och allt annat än märkvärdig väg.

Det pratas i dessa dagar så mycket om läslyft. Låt oss strax se till att göra det till mer än vackert prat. Det ligger nära till hands att slå fast det när man en dag som denna står i Viktor Rydbergs hemstad och där det dessutom funnits en så fin läsapostel som Leif Alsheimer (1953–2010).

Under mina år som läsmissionär, inte minst i tre småländska län, har jag utvecklat en enkel lära. Den kan ha förargat någon. Tyck inte lika bra om alla dikter och prosastycken! sa jag till ont anande lärare. Man måste visa att man är gjord av kött och blod och tycker olika. Det har jag försökt utveckla när jag för något år sedan gjorde mitt inlägg i kanondebatten i boken *Sveriges Nationallitteratur är inte bara historia* (2012). Det är bra att vi till en del läser samma böcker, men vi behöver inte tycka lika om dem.

Jag har inte läst varje sida av Rydberg, och av det jag läst har jag inte blivit lika fångad av allt. Låt mig ändå med skamlös självupptagenhet erinra om den Rydberg som jag fångats av genom åren. Det började som för många förstås med ”Tomten”:

Månen vandrar sin tysta ban,
snön lyser vit på fur och gran,
snön lyser vit på taken.
Endast tomten är vaken.

Jag låtsas inte ens nu att jag fångades av den där gåtan om varifrån och varthän som brydde både tomten och tomtens upphovsman. För mig var Rydbergs tomte den grundläggande tryggheten. Tomten var före Jenny Nyström ännu liten och grå. Och för mig var det allt avgörande att han inte som de skrämmande utklädda hade mask. Jag är ännu så barnslig att jag inte tycker om att folk gömmer sitt ansikte och det började faktiskt med tomten. Rydbergs tomte bar inte mask, sa den barnslige ungen.

Som tioåring fick jag en poesibok, och trots att det var farligt flickigt bejakade jag den. Originaliteten tog ytterligare ett steg. Jag lät inte som andra andra skriva i min poesibok för att därmed intyga mina förtjänster med slitstark

poesi: ”Du är rosen. Jag är törnet. Därför skriver jag i hörnet.” Nej, jag fyllde min poesibok med egen poesi, inte bättre, men egen.

Men det fanns en som fick skriva i min gröna poesibok. Det var min mamma. Hon tog till det vackraste hon visste, de klassiska raderna ur recitativet i Rydbergs kantat vid jubelfestpromotionen, framförd torsdagen den 6 september 1877 i Uppsala:

Vad rätt du tänkt, vad du i kärlek vill,
vad skönt du drömt, kan ej av tiden härjas,
det är en skörd, som undan honom bärgas,
ty den hör evighetens rike till.

”Det var som fan!” Nej, det var inte jag och ännu mindre min mamma som svor. Det var Sveriges ärkebiskop Anton Niklas Sundberg (1818–1900), som inte fann andra ord för sin beundran. Han kunde samma år (1877) välkomna Rydberg i Svenska Akademien.

Läsningen har sitt blå band, ja, egentligen är de sju. Rydberg var den förste diktare jag köpte samlad, låt vara bara i valda skrifter. Jag hittade honom själv i den nordliga länsdelen, närmare bestämt i Auktionshallen på Ågatan i Tranås. I dessa sju band från mitten av 1920-talet befanns just dikterna fantastiskt nog utgånga i sin tjugonde upplaga. Jag fick lov att försiktigt tvätta klotbanden, men de pryder ännu sin plats i min bokhylla. De har sin speciella doft också. Ja, det är så man ska erövra sina diktare.

Men *Singoalla* då? Hur förklarar man henne? Registrerad blir hon väl av någon polis, och någon åsiktpolis hissar säkert pestfanan över henne. Rydberg arbetade om sin roman så sent som året före sin död 1894. Men jag omvittnar som ung läsare att den romska flickan blev en första introduktion till något främmande. Hon skalade av oss en del av våra fördomar. Det var lika viktigt som när vi i första klass i småskolan fick en dansk jude som klasskamrat.

Hålla sams är viktigt, men man måste också ha kurage att säga ifrån när det behövs. Rydberg är inte oförarglig och ville inte heller vara det. Han sa ifrån mot kyrklig och samhällelig intolerans och tvingades ibland maskera det, så i den

historiska romanen *Den siste athenaren*. Och det började med en stridssignal: ”Ty medan jag skrivit, har jag känt mig som en stridsman under de idéers fana, för vilka jag lever och andas, och mitt arbete är ett spjut, som jag slungat mot de fientliga lederna, i krigarens lovlige uppsåt att såra och döda.” Ingen tidningsman har fått en så vacker tillägnan som S. A. Hedlund där fick. Hur beskedlig man än är tvingas man inse att man inte kan vara vän med alla.

Det magiska litteraturåret 1891 var Rydberg så överansträngd att han fann vila i att skapa två böcker, *Dikter, andra samlingen* och så den historiska romanen *Vapensmeden*. Den utspelas ju i denna stad, vilket är stort nog, men ärendet är större än så. Det handlar om att brännmärka dogmatism på olika håll. Jag har fått den utlagd av den främste kännaren av Rydbergs diktning, den nyss bortgångna kollegan Gösta Löwendahl, naturligtvis bördig från vapensmedernas Huskvarna.

Jag har genom åren haft åtskilliga möten med Viktor Rydberg. Jag kände hans atmosfär när jag i april 2011 gästade Birthe Sjöberg och det övriga Rydbergssällskapet i Rydbergsmuseet. Det hör till den typ av gammalmodiga museer som jag gillar. Där kan man ströva omkring och göra egna upptäckter. I Viktor Rydbergs-museets gästbok har Jonatan antecknat att ”Viktor är bra”.

Ja, Viktor är bra och vid liv. Han är inte bara värd respekt.

Själv har jag ännu inte gjort tillräckligt för Viktor Rydberg. Jag får nog lägga på ett kol. Jag en lista på olika skrivprojekt. Där bokför jag också önskemål från andra. Viktor Rydberg är bland dem. Om jag klarar det är en annan fråga.

Men att prisas i Rydbergs namn är stort. Inget pris kunde varit kärare – och ingen givare heller! Om jag sedan helt lever upp till Smålands Akademiens motto ”Snille och envishet” är inte lika säkert. Snille har jag inga anspråk på att vara. Men envisheten är det inget fel på. Tack, stort tack!